

Esa-Jussi Viitala

Kartellitutkimuksen lähtökohdista

Tutkijakollega Heikki Smolander on viime vuosina useaan otteeseen osoittanut kiinnostusta metsäekonomisiin kysymyksiin. Tällä kertaa hän nostaa esille puun ostokartellia käsittelevän katsaukseni (MA 4/2010) ja siihen liittyvän uutisoinnin. Kun en pysty kovin paljon vaikuttamaan toimittajien itsenäisesti laatimien kirjoitusten painotuksiin, keskityn kommentoimaan joitakin katsauksen sisältöön liittyviä kollegan väärinymmärryksiä.

Kilpailuoikeudellisen katsaukseni keskeinen johdopäätös oli, että yksittäisellä metsänomistajalla ei nykyisen lainsäädännön ja oikeuskäytännön perusteella ole käytännössä juuri mitään mahdollisuutta saada korvausta puun ostokartellin vuoksi mahdollisesti kärsimistään vahingoista. Pienenä osana tutkimusta esitin esimerkkilaskelmia, joiden mukaan jo varsin pienillä kantohintavaikutuksilla suurten metsäyhtiöiden vuosina 1997–2004 ylläpitämästä kartellista on voinut aiheutua huomattavat taloudelliset vahingot metsänomistajille.

Esittämieni laskelmien tarkoitus oli havainnollistaa, millaista suuruusluokkaa pitkäkestoisten, jatkuvien ja valtakunnallisten raakapuukartellien vaikutukset voivat olla. Metsätalouteen perehtyneelle henkilölle näiden vaikutusten mittakaava ei varmaankaan tule yllätyksenä, kun otetaan huomioon raakapuumarkkinoilla vuosittain vaihdetut puumäärät ja metsänomistajien saamat kantorahatulot. Sen sijaan monille muille tahoille kartellin mahdollisten vaikutusten suuruusluokka voi antaa ajattelemisen aihetta.

Esitetyt laskelmat ovat luonnollisesti vahvasti ehdollisia muun muassa sille, mikä oli kartellin vaikutus kantohintoihin, mitä puutavaralajia tai -lajeja

vaikutus koski ja miten kartellin ulkopuoliset puunostajat käyttäytyivät. Laskelmien ehdollinen luonne tuotiin artikkelissa läpinäkyvästi ja johdonmukaisesti esiin. Lisäksi laskelmia tehtiin vaihtoehtoisin oletuksin, jotka koskivat vaikutusten laajuutta ja kohdentumista. Lukijan – ja varsinkin tutkijakoulutuksen saaneen lukijan – on varsin helppo päätellä esitetyn perusteella, mikä kartellin vaikutus olisi ollut joillakin muilla lähtöoletuksilla. Suoraan pääteltävissä on esimerkiksi se, että jos kartelli olisi alentanut kantohintoja 10 prosentin sijasta vaikkapa vain yhden prosentin kilpailulliseen tilanteeseen verrattuna, puunmyyjien kärsimät välittömät vahingot olisivat voineet olla 100–150 miljoonaa euroa.

Kartellien vaikutuksista on tehty viime vuosina kattavia kansainvälisiä tutkimuksia. Niiden perusteella oletusta 10 prosentin hintavaikutuksesta voidaan pitää varsin varovaisena. Kuten katsauksessa toistuvasti todetaan, ei ole kuitenkaan selvää, että kansainvälisten tutkimusten tuloksia voidaan suoraan soveltaa puumarkkinakartelliin (s. 409, 410). Puun ostokartellin kantohintavaikutuksia selvitetään parhaillaan toisessa tutkimuksessa.

Kartelleista aiheutuneiden vahinkojen luotettava laskeminen on usein vaikeaa, koska vertailukohta on aina tilanne, joka ei ole toteutunut (kilpailulliset markkinat). Yhdysvalloissa taloustieteilijät ovat kuitenkin jo pitkään tehneet kartellivahinkoja koskevia laskelmia ennen muuta ekonometrisin menetelmin. Viime vuosina käytäntö on yleistynyt myös Euroopassa. On vaikea nähdä, että Suomi ja sen raakapuumarkkinat olisivat tässä suhteessa jotenkin erityisasemassa. Päinvastoin, jos raakapuun

ostokartelliin liittyviä vahingonkorvauskanteita ryhdytään käsittelemään tuomioistuimissa, voi syntyä merkittäviä ennakkopäätöksiä siitä, millaisin menetelmin ja miten luotettavasti kartellivahingot ja niiden määrä tulee pystyä näyttämään toteen Suomen oikeuskäytännössä.

Metsätaloudessa on perinteisesti korostettu alan erityispiirteitä ja vaalittu käsitystä siitä, että monet alan keskeiset taloudelliset kysymykset ovat liian monimutkaisia analysoitavaksi tieteellisesti. Esimerkiksi tästä näkemyksestä sopivat metsänkäsittelyä koskevat suositukset ainakin viime vuosiin asti. Kollegan väite siitä, että puun ostokartellin vaikutuksia koskeva ”ongelma on liian komplisoitu analysoitavaksi luotettavasti” on samaa sukua.

Metsätieteiden ja -talouden kehitykselle olisi myönteistä, jos aiemmat käsitykset ja konsensukset kyseenalaistavaan tai muuten uudentyypiseen tutkimukseen pystyttäisiin suhtautumaan avoimesti ja ennakkoluulottomasti. Tämä voisi heijastua esimerkiksi aitona ymmärryksenä siitä, mikä on lähtöoletusten ja niihin liitettyjen varausten sekä herkkyysoanalyysien rooli erilaisissa laskelmissa ja malleissa. Ilman tämänkaltaista ymmärrystä jäädään helposti toistamaan vanhoja käsityksiä siitä, mitä aiheita metsätieteissä on soveliaista ja mahdollista tutkia.

■ MML,VTM Esa-Jussi Viitala, Metsäntutkimuslaitos,Vantaan toimipaikka. Sähköposti esa-jussi.viitala@metla.fi